



Zondag 24 april 2022

TivoliVredenburg – Hertz – 15.00 uur

CUARTETO CASALS

Abel Tomàs, viool

Vera Martínez Mehner, viool

Jonathan Brown, altviool

Arnau Tomàs, cello

Joseph Haydn 1732-1908

Strijkkwartet in g klein opus 20 nr. 3 (1772)

Allegro con spirito

Menuetto: Allegretto

Poco adagio

Finale: Allegro di molto

Dmitri Sjostakovitsj 1906-1975

Strijkkwartet nr. 1 in C groot opus 49 (1938)

Moderato

Moderato

Allegro molto

Allegro

Pauze

Felix Mendelssohn 1809-1847

Strijkkwartet opus 44 nr. 1 in D groot (1837-38)

Molto allegro vivace

Menuetto; Un poco allegretto

Andante espressivo ma con moto

Presto con brio

Joseph Haydn, het zonnetje in huis

Joseph Haydn was niet de eerste die voor strijkkwartet componeerde, maar wel degene die bewees dat het om een onverwoestbare instrumentcombinatie ging. Als vioolspelende twintiger was hij door een edelman uitgenodigd om toe te

treden tot diens huis-ensemble. Het was een gelegenheidsbezetting, maar Haydn zag meteen het muzikale potentieel en componeerde zijn eerste strijkkwartetten; een nieuw genre was geboren. Uiteindelijk schreef hij er bijna zeventig, en daarin experimenteerde hij - net als bij zijn symfonieën - voortdurend met de vorm en de inhoud. Stijl en stijlbreuk gaan bij hem hand in hand. Zijn inventiviteit werd min of meer afgedwongen door het isolement waarin hij dertig jaar leefde. Als hofcomponist van Prins Anton Esterházy was hij afgezonderd van de muzikale ontwikkelingen elders in Europa, zodat hij het uiterste uit zichzelf en zijn musici haalde om de onverzadigbare vorst tevreden te houden. Wat hielp was zijn contact met het lagere paleis personeel: hun volksliedjes en -dansjes vormden een onuitputtelijke inspiratiebron. Natuurlijk drong er wel iets van de veranderlijke tijdgeest door Haydn's vergulde kooi. Zijn muziek bleef niet ongevoelig voor de *Sturm und Drang*-beweging die zich rond 1770 in literatuur en muziek aftekende. Sporen daarvan vind je in de zes kwartetten die hij in 1772 componeerde: ze zijn vrij van vorm en zitten vol contrasterende stemmingen. De serie werd bekend als de 'Zonnekwartetten' - niet vanwege het zomerse karakter, maar omdat een gravure van een zonsopkomst het kaft van de eerste uitgave sierde. En ook al verzon Haydn de illustere bijnamen van zijn kwartetten en symfonieën niet zelf, ze geven de aard van zijn werk meestal goed weer. Een droogkloot schrijft geen muziek die associaties oproept met kippen, klokken, beren, scheermessen en leeuweriken.

Dmitri Sjostakovitsj' lichte, voorjaarachtige toon

Met zijn achtenzestig strijkkwartetten was Haydn een Großvertreter van het genre, maar Dmitri Sjostakovitsj behaalde met vijftien stuks toch een respectabele score - helemaal omdat het, in zijn eigen woorden, om 'een van de moeilijkste muziekgenres' ging. Daarbij heeft Sjostakovitsj' kwartet-oeuvre nog een meerwaarde omdat het zulke indringende tijdsdocumenten zijn: hier wordt de frictie tussen artistieke vrijheid en staatsdwang pijnlijk hoorbaar. Dat geldt ook voor zijn symfonieën, maar in de kwartetten kon Sjostakovitsj nog veel meer frustraties over het Sovjetregime kwijt: ze konden in besloten kring worden uitgevoerd en bleven daardoor vaak onder de radar van de cultuurpolitie.

Het Eerste Strijkkwartet uit 1938 klinkt nog zorgeloos, al zegt dat bij Sjostakovitsj niet alles. Twee jaar eerder was hij van hogerhand berispt om zijn artistieke eigenzinnigheid - iets wat in Stalins Rusland fatale consequenties kon hebben. Na die ervaring leerde hij steeds beter om optimistisch te klinken zonder het te zijn. Het is in elk geval geen 'moeilijk' stuk, en de componist was er zelf ronduit bescheiden over. 'Ik begon eraan zonder specifieke ideeën en verwachtingen', zei hij achteraf. 'De eerste pagina schreef ik puur als oefening en ik was niet eens van plan om het af te maken. Maar ik raakte geboeid en voltooide het vrij snel.' Vervolgens schoof hij nog

wat met de volgorde (de eerste aanzet werd uiteindelijk het slotdeel, en het laatst gecomponeerde deel werd deel één) en ineens was daar die eersteling. 'Niet echt goed gelukt', vond de maker.

Om zich in te dekken legde de componist voor de première nog een verklaring af; de angst dat zelfs zo'n blijmoedig werkje als een ridiculisering van het Sovjet-ideaal werd gezien was niet geheel ongegrond. Met zijn recente Vijfde Symfonie had hij zich gerehabiliteerd, en alle ogen waren op hem gericht. 'Verwacht in mijn eerste kwartet-opus geen diepgang', schreef hij. Het is vrolijk en lyrisch van aard. Ik zou het 'lenteachtig' willen noemen.' Later voegde hij daar nog aan toe: 'Ik heb geprobeerd indrukken uit de kindertijd weer te geven, met een lichte, voorjaarsachtige toon.'

Daarna kon hij opgelucht ademhalen: het publiek en de scherpshijpers van de Componistenbond waren unaniem enthousiast over het stuk.

Felix Mendelssohn: ongetroubleerd en theatraal

De muziek van Felix Mendelssohn maakt in het algemeen een ongetroubleerde indruk - zeker in vergelijking met die van andere negentiende-eeuwers. Dramatiek blijft in zijn werk meestal beperkt tot subtiele stemmingswisselingen; bij hem vindt men zelden pathetische uitbarstingen, Schubert-achtige desolaatheid of het soort grimassen dat Schumanns oeuvre zoveel profiel geeft. Gelukkig hoeft muziek - zelfs die uit de Hoogromantiek - niet psychologisch beladen te zijn om te kunnen overtuigen. Mendelssohn excelleert in melodische inventiviteit - en in het vermogen om melodieën tot verhalen te ontwikkelen of met tegenstemmen tot boeiende 'conversaties' te maken.

Wel is het een feit dat sommige stukken uit zijn beginperiode een avontuurlijker aanpak vertonen dan zijn latere werk. De drie strijkkwartetten die zijn Opus 44 vormen, bijvoorbeeld, ontstonden toen hij als twintiger zijn faam vertaald zag in een stroom van opdrachten, concertverplichtingen en werkreizen - kortom, in een hectische werkdruk. 'Zijn groeiende verantwoordelijkheden gingen op termijn enigszins ten koste van de spontaniteit,' aldus musicoloog John Horton, 'maar in Opus 44 is dat nauwelijks te merken.'

In het hier uitgevoerde Kwartet in D groot (uitgegeven als opus 44 nr. 1, maar het laatst van de drie gecomponeerd) is Mendelssohns blik niet zozeer gericht op romantische horizonten als wel op het Klassieke verleden, wat onder meer blijkt uit de Haydn-achtige structuur (compleet met een 'ouderwets' menuet als tweede deel). Tegelijkertijd heeft de muziek een voor Mendelssohn karakteristieke welbespraaktheid. Het openingsmotief van het eerste deel is daar een fraai voorbeeld van: het wordt uitgesponnen tot een frase met drie spanningsbogen alvorens het tot de grondtoon terugkeert. Evenzo verleent hij in de Finale aan de samenspraak van de vier instrumenten een dimensie die je zelfs theatraal kunt noemen.

Mendelssohn zelf vond juist dit kwartet geslaagd. Aan zijn vriend Ferdinand David, de violist die voor de première verantwoordelijk was, schreef hij: 'Het is gepassioneerder dan de andere kwartetten, en voor de musici is het dankbaarder om te spelen. Ik gebruik meer effecten.'

Michiel Cleij

Cuarteto Casals

Het Spaanse Cuarteto Casals is gevestigd in l'Auditori in Barcelona, waar alle vier de leden wonen en lesgeven aan de 'Escuela Superior de Música Reina Sofía'. Cuarteto Casals werd daar in 1997 opgericht, onder invloed van de toenmalige altviolist Antonello Farulli. Ze studeerden bij Walter Levin, primarius van het LaSalle Quartet en Rainer Schmidt (tweede violist van het Hagen Quartet) in Barcelona, maar o.a. ook in Keulen bij het Alban Berg Quartet. De prijs van de prestigieuze Borletti-Buitoni Trust in Londen in 2008 stelde het kwartet in staat om een bijpassend stel waardevolle strijkkwartetten uit de klassieke periode aan te kopen.

Sinds de oprichting in Madrid in 1997 heeft Cuarteto Casals snel erkenning gekregen als een van Europa's meest voor- aanstaande strijkkwartetten. De vier trokken de aandacht van het publiek toen ze de Eerste Prijs wonnen op het internationale Concours van Londen in 2000 als op het Internationale Brahms Concours in 2002. Ze treden nu regelmatig op in de mooiste zalen van Utrecht, Londen, Parijs, Berlijn, Wenen, Zürich, Amsterdam, Madrid, New York en Tokio. Ook waren ze op festivals in Salzburg en Luzern te zien, en trokken de aandacht met projecten rond Bachs *Die Kunst der Fuge*, John Adams en Beethoven. Het kwartet vergezelde de Spaanse koning op staatsbezoeken en speelde in het Koninklijk Paleis van Madrid op Stradivarius-instrumenten uit de verzameling van de koninklijke familie.

Cuarteto Casals speelde werken van de Spaanse componisten Jesús Rueda, David del Puerto en Jordi Cervelló in première, werkte samen met de Hongaarse componist György Kurtág en de Schot James MacMillan, en nam *Morphing* op, het Tweede Strijkkwartet uit 1999 van de Tunesisch-Franse componist Christian Lauba. Het ensemble werd in 2005 geëerd met de Prijs van de stad Barcelona, in 2006 met de Spaanse nationale Muziekprijs en in 2008 met de Borletti-Buitoni Trust Award. Het speelde ook voor radio en televisie in heel Europa en Noord-Amerika. Cuarteto Casals was Ensemble in Residence aan de conservatoria in Barcelona en Zaragoza, thans zijn ze Ensemble in Residence bij het Koninklijk Conservatorium in Den Haag. De belangrijkste invloeden op hun stijl waren Walter Levin, Rainer Schmidt en het Alban Berg Quartet.

Het kwartet heeft een uitgebreide discografie bij Harmonia Mundi met o.a. Spaanse componisten, Mozart, Haydn, Schubert, Brahms, Debussy, Ravel en Zemlinsky.